

KDK-asiakasliittymäkonsortion toimintaperiaatteet

Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymäkonsortion jäsenet ja Kansalliskirjasto noudattavat yhteistyössään näitä toimintaperiaatteita. Tarkemmin asiakasliittymän käyttöön, ylläpitoon ja kehittämiseen liittyvistä tehtävistä ja vastuista sovitaan konsortion jäsenen ja Kansalliskirjaston välisessä palvelusopimuksessa.

1. MÄÄRITELMÄT

Tässä periaateasiakirjassa:

- **Aineistolla** tarkoitetaan konsortion jäsenen hallinnoimaa tai omistamaa, digitaalisessa tai fyysisessä muodossa olevaa tietoaineistoa.
- **Asiakasliittymällä** tarkoitetaan Kansalliskirjaston hallinnoimaa Kansallisen digitaalisen kirjaston verkkopalvelua, jonka kautta pääsee suomalaisten arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoihin ja palveluihin.
- **Asiakasliittymäohjelmistolla** tarkoitetaan Kansalliskirjaston kehittämää ja ylläpitämää, avoimeen lähdekoodiin perustuvaa ohjelmistoa, jolla toteutetaan asiakasliittymän tietotekniset ratkaisut.
- **Indeksillä** tarkoitetaan tietovarantoa, johon taustajärjestelmistä haravoitu metatieto tallennetaan.
- **Konsortiolla** (KDK-asiakasliittymäkonsortio) tarkoitetaan yhteenliittymää, joka kehittää asiakasliittymää ja edistää konsortion jäsenten aineistojen ja palvelujen saattamista asiakasliittymän kautta yleisön saataville.
- **Konsortion jäsenellä** tarkoitetaan niitä organisaatioita, joilla on voimassaoleva asiakasliittymää koskeva palvelusopimus Kansalliskirjaston kanssa.
- **Konsortioryhmällä** tarkoitetaan konsortion jäsenten yhteistyöelintä, joka linjaa asiakasliittymän kehittämistä sekä suunnittelee ja seuraa sen toimintaa. Konsortioryhmässä on konsortion jäsenten lisäksi intressiryhmien edustajia. Konsortioryhmällä on säännöt, joissa määritetään tarkemmin sen tehtävät ja työskentelymenetelmät sekä ryhmän jäsenten valintamenettely.
- **Metatiedolla** tarkoitetaan tiedon kontekstia, sisältöä tai rakennetta, hallintaa ja käsittelyä kuvaavaa viitetietoa. Tätä metatietoa voidaan käyttää mm. aineiston hakuun, paikallistamiseen ja tunnistamiseen.
- **Normalisointisäännöllä** tarkoitetaan säännöstöä, jolla asiakasliittymän metatieto yhtenäistetään.
- **Näkymällä** tarkoitetaan yhden tai useamman konsortion jäsenen räätälöimää ja ylläpitämää käyttöliittymää, josta voi olla haettavissa yhden tai useamman jäsenen aineistoja ja johon voidaan liittää palveluita.
- **Palveluyksiköllä** tarkoitetaan Kansalliskirjaston toimintayksikköä (kirjastoverkkopalvelut), joka vastaa asiakasliittymästä.
- **Taustajärjestelmällä** tarkoitetaan arkistojen, kirjastojen ja museoiden kokoelmien hallintajärjestelmiä, joiden ylläpito ja kehittäminen on konsortion jäsenen omalla vastuulla.

2. KONSORTION JÄSENET

Seuraavat organisaatiot voivat liittyä konsortioon solmimalla palvelusopimuksen Kansalliskirjaston kanssa: opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sen hallinnonalan virastot ja laitokset, yliopistot, ammattikorkeakoulut, yleiset kirjastot, valtionapua saavat yksityiset arkistot, ammatillisesti hoidetut museot sekä muut erikseen liitteessä 1 mainitut organisaatiot. Sopimus voidaan solmia joko edellä mainitun toimijan tai sen omistajayhteisön (esim. kunta) kanssa. Ajantasaista listaa konsortion jäsenistä pidetään yllä Kansalliskirjaston verkkosivuilla.

3. ASIAKASLIITTYMÄKONSORTION TAUSTA JA TARKOITUS

Konsortion tehtävänä on kehittää ja ohjata Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän toimintaa ja näin parantaa arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistojen ja palveluiden saatavuutta. Konsortio kehittää palveluita käyttäjälähtöisesti sekä edistää toimialan kehitystä sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä ja tiedon jakamisella. Tavoitteena on parantaa yleisen tiedonsaannin, oppimisen ja tutkimuksen edellytyksiä ja tuoda uusia mahdollisuuksia taiteelle, tieteelle ja muulle luovalle toiminnalle.

Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä on keskitetysti ylläpidetty verkkopalvelu, joka mahdollistaa pääsyn arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoihin ja palveluihin. Asiakasliittymästä käyttäjät voivat hakea tietoa sekä käyttää siihen liitettyjä digitaalisia palveluita. Asiakasliittymässä jokaisella konsortion jäsenellä tai niiden yhteenliittymillä voi olla halutessaan oma näkymänsä. Konsortion jäsen hallinnoi, ylläpitää ja kehittää omaa näkymäänsä ja valitsee sen kautta saatavilla olevat aineistot ja niihin liitetyt palvelut.

Asiakasliittymän tietotekniset ratkaisut toteutetaan avoimen lähdekoodin ohjelmistoihin perustuvalla asiakasliittymäohjelmistolla, jonka kehittämisestä ja ylläpidosta Kansalliskirjasto vastaa. Palvelua suunnitellaan ja kehitetään yhteistyössä osallistuvien organisaatioiden kanssa, erityisesti konsortion osana toimivissa, palvelun kehittämistä varten muodostetuissa ryhmissä. Avoimen lähdekoodin käyttö lisää konsortion jäsenten ja Kansalliskirjaston mahdollisuuksia kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön palvelun kehittämisessä.

4. KANSALLISKIRJASTON TEHTÄVÄT

Kansalliskirjaston palveluyksikkö tarjoaa asiakasliittymän käyttöön, ylläpitoon ja kehittämiseen liittyviä palveluita.

Kansalliskirjaston tehtävät määritellään tarkemmin sen ja konsortion jäsenen välisessä palvelusopimuksessa. Ne jakautuvat seuraaviin osa-alueisiin:

- **Konsortion toiminnan koordinointi ja sopimusten hallinnointi:**
Asiakasliittymää koskevien sopimusten hallinnointi, konsortion toiminnan suunnittelun, raportoinnin ja arvioinnin koordinointi sekä asiakasliittymän toiminnasta raportointi.

Kirjastoverkkopalvelut

- **Asiakasliittymäohjelmiston kehittäminen ja ylläpito:**
Asiakasliittymäohjelmiston ylläpito ja kehittäminen yhteistyössä konsortion jäsenten kanssa, hallintaliittymän tuottaminen, konsortion jäsenorganisaatioiden kehittämistyön koordinointi sekä palvelinympäristön toimivuuden seuraaminen ja kehittäminen.
- **Normalisointisääntöjen ja indeksien ylläpitoon liittyvät palvelut:**
Metatiedon haravointi taustajärjestelmistä ja indeksointi asiakasliittymään, metatiedon normalisointisääntöjen laatiminen yhdessä konsortion jäsenen kanssa sekä tietoelementtien käytön koordinointi (esim. aineistolajikenttien yhtenäistäminen).
- **Asiakasliittymän käyttöön liittyvät palvelut:**
Tuen ja neuvonnan antaminen konsortion jäsenelle, asiakasliittymän kansallisen näkymän kehittäminen ja ylläpitäminen, käyttötilastojen tuottaminen sekä muut palvelusopimuksessa mainitut palvelut.
- **Viestintä ja konsortion jäsenten välisen yhteistyön ja toimintaedellytysten edistäminen:**
Koulutuksien ja seminaarien järjestäminen, asiakasliittymän asiantuntijaryhmien toiminnan koordinointi, asiakasliittymän sisäinen ja ulkoinen verkkoviestintä ja muu asiakasliittymää tukeva viestintä sekä loppukäyttäjäkyselyt ja muut käytönseurannan edellyttämät selvitykset.

5. KONSORTION JÄSENEEN TEHTÄVÄT

Konsortion jäsenen tehtävät määritellään tarkemmin sen ja Kansalliskirjaston välisessä palvelusopimuksessa. Ne jakautuvat seuraaviin osa-alueisiin:

- **Rajapinnat ja palvelut:**
Vastaaminen taustajärjestelmien metatiedon haravoitirajapinnoista, integroitavien taustajärjestelmien palveluiden rajapinnoista ja asiakkaiden tunnistamisesta paikallisella tasolla käytettävissä olevalla tavalla.
- **Paikallisten näkymien toteuttaminen:**
Asiakasliittymän paikallisen näkymän räätälöinti, paikallisen näkymän toimivuuden testaaminen ja käyttöönotosta tiedottaminen.
- **Aineistot:**
 - Aineistojen tarjoaminen käyttöön niitä koskevia sopimuksia ja lakeja noudattaen.
 - Vastaaminen siitä, että jäsenellä on oikeus asettaa käyttörajoituksia sisältämätön metatieto vapaasti kaikkien käytettäväksi.
 - Vastaaminen siitä, että jäsenen asiakasliittymään tuottama tai toimittama aineisto ei loukkaa kolmannen osapuolen oikeuksia tai yksityisyyttä eikä sisällä lainvastaista materiaalia.
 - Reagointi mahdollisissa oikeudenloukkaus- tai lainvastaisissa tilanteissa.

- **Toimintatavat, ilmoitusvelvollisuudet:**
Yhteisesti sovittujen toimintatapojen ja standardien noudattaminen sekä palvelun käyttöön liittyvät ilmoitukset Kansalliskirjaston ohjeistuksen mukaisesti.
- **Tietoturva:**
Käyttäjätunnuksista huolehtiminen ja hyvän tietoturvan edellyttämien käytäntöjen noudattaminen.

6. SEKTOREITA KOORDINOIVIEN ORGANISAATIOIDEN ROOLI

Organisaatiot, joiden tehtävänä on kehittää omien sektoreidensa toimintaa, toimivat tässä roolissa myös asiakasliittymäkonsortiossa. Tällaisia organisaatioita ovat mm. arkistolaitos, kirjastosektoreiden yhteistyöorganisaatiot (Suomen yliopistokirjastojen neuvosto, AMKIT-konsortio, Yleisten kirjastojen neuvosto ja Erikoiskirjastojen neuvosto), Museovirasto, Valtion taidemuseo ja Luonnontieteellinen keskusmuseo.

Näiden organisaatioiden tehtävänä on koordinoida oman sektorinsa yhteistyötä ja edistää sen keskinäistä yhteentoimivuutta. Sektoriyhteistyön muodoista ja koordinoivan organisaation konsortion jäsenille tarjoamista palveluista sovitaan erikseen sektorikohtaisesti. Arkistojen KDK-yhteistyötä koordinoi arkistolaitoksen johtama Arkistosektorin yhteistyöverkosto.

7. KONSORTION TOIMINNAN RAHOITUS

Asiakasliittymäohjelmiston kehittäminen, ylläpito ja tuki sekä Kansalliskirjaston tarjoamat asiakasliittymään ja konsortioon liittyvät palvelut katetaan opetus- ja kulttuuriministeriön Kansalliskirjastolle myöntämällä rahoituksella edellyttäen että eduskunta myöntää tarvittavan rahoituksen, eikä niistä aiheudu kuluja konsortion jäsenelle.

Konsortion jäsen saa veloitukset käyttöönsä sellaiset rajapinnat, jotka Kansalliskirjasto on hankkinut KDK-käyttöön.

Konsortion jäsen vastaa itse asiakasliittymän käyttöönoton ja ylläpidon paikallisista kustannuksista (esim. paikalliset rajapinnat, käyttöliittymien räätälöinti ja ylläpito).

8. ASIAKASLIITTYMÄ OSANA KDK-KOKONAISUUTTA

Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) on opetus- ja kulttuuriministeriön toimialatasoinen sisältö- ja palvelukokonaisuus. Sen tavoitteena on varmistaa kulttuurin ja tieteen digitaalisten tietovarantojen tehokas ja laadukas hallinta, jakelu ja pitkäaikaissäilytys. Lisäksi KDK-hankkeessa edistetään kulttuuriperintö- ja asiakirja-aineistojen digitointia.

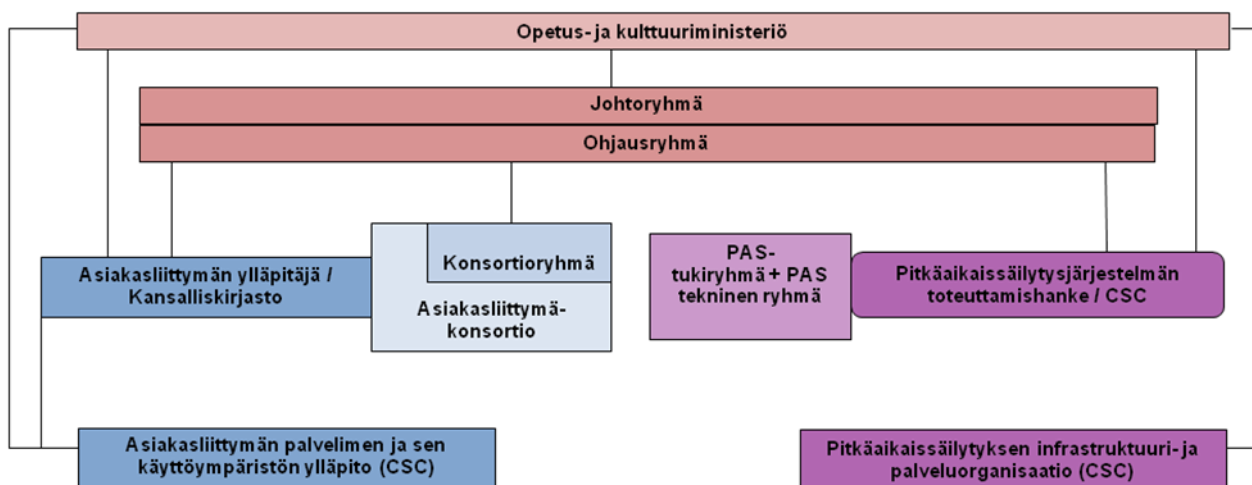
KDK:n johtoryhmän tehtävänä on linjata Kansallisen digitaalisen kirjaston kehittämistä ja suuntaamista sekä käsitellä laajakantoisia ja periaatteellisia Kansallista digitaalista kirjastoa koskevia asioita sekä tehdä niitä koskevia aloitteita.

Kirjastoverkkopalvelut

KDK:n ohjausryhmän tehtävänä on:

- valmistella Kansallisen digitaalisen kirjaston toiminnan kehittämissuuntia ja seurata sen toteutumista:
 - o valmistella strategiset tavoitteet asiakasliittymäpalvelun ja pitkäaikaissäilytyshankkeen laatimien pitkän tähtäimen suunnitelmien pohjalta
 - o seurata Kansallisen digitaalisen kirjaston tavoitteiden toteutumista ja raportoida niistä johtoryhmälle
 - o käsitellä Kansallinen digitaalinen kirjasto -kokonaisuuden kannalta merkittävät, asiakasliittymän ylläpitäjän, pitkäaikaissäilytyshankkeen vastuorganisaation tai muun tahon esittämät kehittämisaloitteet ja valmistella tarvittavat ehdotukset johtoryhmälle.
- edistää tietohallinnon yhteentoimivuutta:
 - o vastata Kansallisen digitaalisen kirjaston kokonaisarkkitehtuurin ja standardisalkun ylläpitämisestä ja kehittämisestä
 - o yhteensovittaa kirjasto-, arkisto- ja museosektoreiden kehittämistoimia, valmistella suosituksia ja laatia viestintä- ja koulutustoimenpiteitä tietohallinnon yhteentoimivuuden edistämiseksi
 - o varmistaa toiminnan yhteensovittaminen julkishallinnon tietohallinnon kehittämislinjauksiin ja -välineisiin sekä tutkimuksen tietoinfrastruktuurin kehittämiseen.

Kansalliskirjasto vastaa Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän ylläpitämisestä toimialatasoisena palvelujärjestelmänä.

Kuva 1: Kansallisen digitaalisen kirjaston hallinointimalli ja asiakasliittymäkonsortion rooli siinä

9. ASIAKASLIITTYMÄKONSORTION HALLINTO JA PÄÄTÖKSENTEKO

Konsortio on yhteenliittymä, joka kehittää asiakasliittymää ja edistää konsortion jäsenten digitaalisten aineistojen ja palvelujen tuomista asiakasliittymän kautta saataville. Konsortion muodostavat Kansalliskirjasto ja ne organisaatiot, joilla on asiakasliittymää koskeva palvelusopimus Kansalliskirjaston kanssa. Konsortion tehtävänä on taata konsortion jäsenten vaikutusmahdollisuudet asiakasliittymän kehittämisessä.

Konsortion ohjaavana elimenä toimii **konsortior ryhmä**, jonka tehtävinä ovat asiakasliittymän kehittämistä koskevien linjausten tekeminen, toiminnan suunnittelu ja seuranta. Konsortior yhmä:

- laatii linjaukset, joiden mukaisesti Kansalliskirjasto vastaa asiakasliittymän ylläpidosta ja kehittämisestä
- käsittelee Kansalliskirjaston esitykset asiakasliittymän pitkän tähtäimen suunnitelmiksi
- käsittelee konsortion jäsenen ja Kansalliskirjaston tekemät merkittävät kehittämis ehdotukset
- vie asiakasliittymää koskevat pitkän tähtäimen suunnitelmat ja merkittävät kehittämis ehdotukset Kansallisen digitaalisen kirjaston hallinnointielinten käsiteltäväksi
- hyväksyy konsortion toimintasuunnitelman
- seuraa asiakasliittymän kehittämistä.

Kansalliskirjasto vastaa konsortion toiminnan koordinoinnista sekä palvelusopimuksessa vastuulleen osoitettujen asioiden käytännön toteutuksesta ja resursoinnista.

Konsortior yhmässä ovat edustettuina arkisto-, kirjasto- ja museosektorit, Kansalliskirjasto sekä palvelun käyttäjiä edustavia intressitahoja. Kansalliskirjaston johtokunta asettaa konsortior yhmän.

Konsortion jäsen voi tehdä aloitteita konsortior yhmän käsiteltäväksi.

10. TYÖSKENTELYMUODOT

Kansalliskirjasto koordinoi asiakasliittymän kehittämisen, käytön ja ylläpidon edellyttämää käytännön yhteistyötä ja laatii työlle kulloinkin tarkoituksenmukaisimmat muodot ja käytännöt. Työskentelymuotoja ovat mm. määräaikaiset asiantuntijaryhmät, kertaluonteiset työpajat sekä koulutus- ja muut tilaisuudet. Näiden tuloksista raportoidaan konsortior yhmälle.

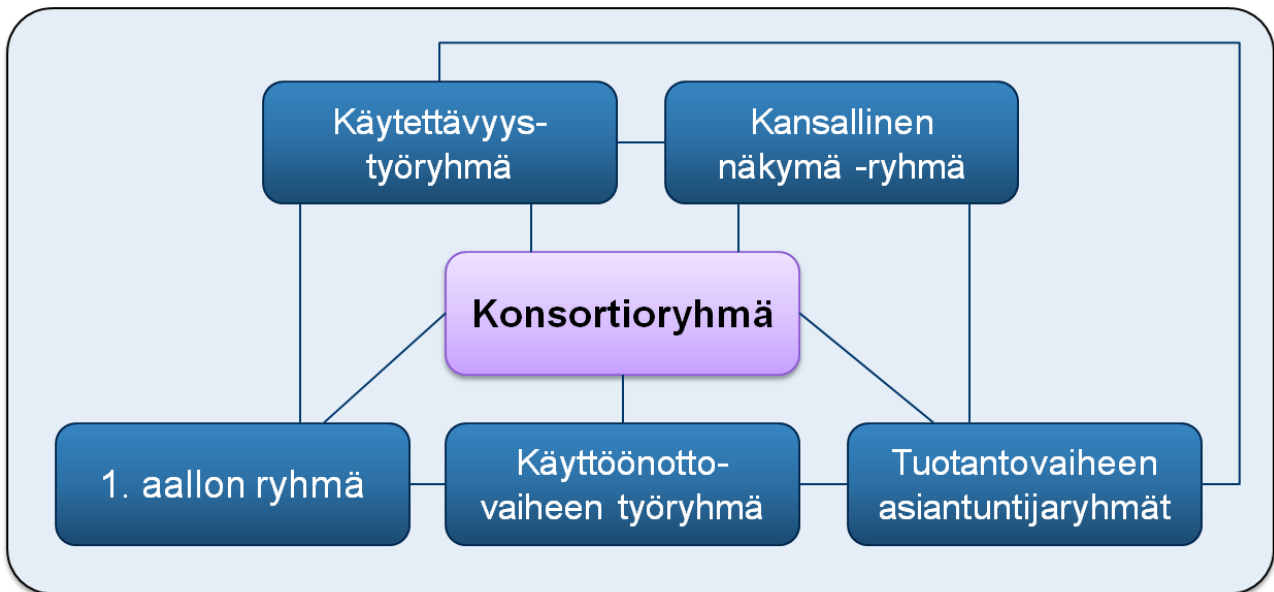
Konsortior yhmä nimeää toiminnan kehittämistä varten **asiantuntijaryhmiä**, joihin konsortion jäsenet ja intressitahojen edustajat voivat osallistua. Asiantuntijaryhmät valmistelevat esityksiä konsortior yhmän käsiteltäväksi. Kansalliskirjasto koordinoi ryhmien toimintaa.

Akutteja, konsortion tai sen jäsenen näkemystä tai asiantuntemusta edellyttäviä asioita varten Kansalliskirjasto järjestää työpajoja, joihin Kansalliskirjasto kutsuu asian

Kirjastoverkkopalvelut

ratkaisemisen kannalta keskeiset henkilöt. Työpajassa ei ole aina koko konsortion edustusta tai yhteyshenkilöitä.

Kansalliskirjasto järjestää muutaman kerran vuodessa tai tarpeen mukaan konsortion jäsenille ja muille intressiryhmille koulutustilaisuuksia, seminaareja ja muita tapaamisia. Konsortioyhmä voi tehdä aloitteita tällaisista tilaisuuksista Kansalliskirjastolle.

Kuva 2: asiantuntijaryhmät osana konsortiota

11. KONSORTION VOIMASSAOLO

Konsortio on voimassa toistaiseksi. Konsortion jäsenyys on sidottu voimassaolevaan asiakasliittymän palvelusopimukseen Kansalliskirjaston kanssa.

12. TOIMINTAPERIAATTEIDEN UUDISTAMINEN

Toimintaperiaatteita uudistetaan tarpeen mukaan. Konsortion jäsenet voivat tehdä esityksiä toimintaperiaatteiden uudistamisesta konsortioyhmälle.

Konsortioyhmän esitys toimintaperiaatteiden uudistamisesta hyväksytään KDK:n hallinnointielimissä, minkä jälkeen Kansalliskirjaston johtokunta vahvistaa uudistetut toimintaperiaatteet.

13. LIITTEET

- Liite 1. konsortion potentiaaliset jäsenet:
<http://www.kiwi.fi/display/finna/Osallistuvat+organisaatiot>
- Liite 2. Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen johtoryhmä ja ohjausryhmä (6.4.2011–31.12.2013):
http://www.hare.vn.fi/upload/Asiakirjat/17534/168903_OPM_kirje_06.04.2011_15-41-10.doc
- Liite 3. Kansallisen digitaalisen kirjaston hankevaiheen jälkeinen hallinnointimalli, OKM:n muistio 3.3.2011:
http://www.kdk.fi/images/stories/tiedostot/KDKhallinnointi_170211.pdf
- Liite 4. KDK:n kokonaisarkkitehtuuriraportti
<http://www.kdk.fi/fi/kokonaisarkkitehtuuri>